

блеми виховання: яким воно має бути і на які засади повинне спиратися; що повинно бути основою виховання – морально-етичні принципи чи необачне прагнення досягти провідного суспільного становища, матеріальних достатків; яку роль у вихованні дітей мають відігравати батьки і вчителі?

На думку автора, справжнє виховання – це, насамперед, енергійне формування на християнських засадах моральних й етичних установок особистості, якими вона повинна користуватися в подальшому житті.

Завдання педагогіки, за Григорієм Сковородою, полягає в тому, щоб навчити дитину орієнтуватися в бурхливому морі життя, до-

помогти їй відкрити в собі кращі природні задатки та розвинути їх у здібності. Метою всіх виховних дій повинна бути побудова в душі дитини храму, в якому б перебувала Істина. І тоді з'явиться любов до батьків, повага до думки старших і мудріших, розуміння та шанування традицій рідного краю.

Список використаних джерел

1. Каневська О. Б. Виховання особистості на засадах морально-християнських цінностей в Україні (XVI – перша половина XVIII століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. Б. Каневська. — Луганськ, 1997. — 27 с.
2. Сковорода Г. Твори : у 2-х т. / Григорій Сковорода. — К. : Акціонерне тов.-во «ОБЕРЕГИ», 1994. — Т. I. — 1994. — 510 с.

S. SHCHERBAK

Kryvyj Rig

THE AUTHOR'S VISION OF A HARMONIOUS UPBRINGING OF THE MAN IN THE PARABLE BY HRYHORIY SKOVORODA «GRATEFUL ERODE»

In article on the basis of the analysis of the parable «Grateful Erode» the principles of pedagogical system of Hryhoriy Skovoroda, based on Christian morality, are determined, peculiarities of the author's vision of a harmonious upbringing of the person are examined.

Key words: parable, education, child, parent, morality.

С. В. ЩЕРБАК

г. Кривой Рог

АВТОРСКОЕ ВИДЕНИЕ ГАРМОНИЧНОГО ВОСПИТАНИЯ ЧЕЛОВЕКА В ПРИТЧЕ ГРИГОРИЯ СКОВОРОДЫ «БЛАГОДАРНЫЙ ЭРОДИЙ»

В статье на основе анализа притчи «Благодарный Эродий» определены принципы педагогической системы Григория Сковороды, базирующейся на христианской морали, выявлены особенности авторского видения гармоничного воспитания человека.

Ключевые слова: притча, воспитание, ребенок, родители, мораль.

Стаття надійшла до редколегії 23.07.2014 р.

УДК 821.161.2:82.09+94(477.64)

Т. С. ЯРОВЕНКО

м. Кіровоград

jarovenko.t@gmail.com

«ЗЕМЛЕ МОЯ, ЩО СТЕЛИЛА БАРВІНОК ПІД НОГИ...» (ПОЕТИЧНИЙ ОБРАЗ МАЛОЇ БАТЬКІВЩИНИ ЯРА СЛАВУТИЧА В РЕЦЕПЦІЇ ЛЕОНІДА КУЦЕНКА)

У статті стисло характеризується практична реалізація рецептивних засобів Л. Куценка в процесі аналізу поетичних творів Яра Славутича, присвячених темі малої батьківщини поета.

Ключові слова: асоціація, верлібр, оксиморон, персоніфікація, сугестія.

Продуктивним напрямком материкових розвідок лірики Яра Славутича постало визначення її жанрово-тематичного спрямування, з'ясування тих художніх прикмет, які характеризують індивідуальний стиль поета. Послуговуючись методологією біографічного, порівняльно-історичного, герменевтичного та ін. підходів, дослідники вказують на історіо-

софічне й автобіографічне начало художніх текстів автора, написаних як в Україні, так і в еміграції, тому домінантою багатьох материкових розвідок є вивчення біографії митця, а в зв'язку із нею – поетики творення українського світу в ліричних та ліро-епічних текстах. Тому об'єктом нашого дослідження постають окремі вагомні концепти відображення мит-

цем малі батьківщини у рецепції та прикладних практиках яскравого представника кіровоградської біографічної школи Л. Куценка.

Літературознавець познайомився з Яром Славутичем під час його другого приїзду на Батьківщину в 1991 році. Враження від творів, присвячених рідному краю, роду й родинному гнізду поета, визначили обрання науковцем для дослідження *теми малі батьківщини*. Слід наголосити на уточненні Л. Куценка, яке постає водночас своєрідною характеристикою Славутичевого поетичного стилю: «Переконалий, що [...], саме ці твори *найосердечненіші* (означення-неологізм Л. Куценка. Курсив наш. – Т. Я.), виділяються особливою емоційною наповненістю, писані щирою душею і серцем поета» [4, 79–80].

Недосяжна в еміграції батьківщина, любов до неї й туга вимушеного вигнанця стали одним із головних об'єктів творчих пошуків поета. Багатогранний і динамічний образ рідного краю реалізувався Яром Славутичем, на думку Л. Куценка, в безпосередніх *пейзажно-побутових рефлексіях* (твори 1938–1940 рр.), *віршах-спогадах* («Херсонські сонети» 1943–1945 рр.), *ностальгійних поезіях* 1950–1980 рр. та *краєлюбних творах*, народжених зустріччю з Україною після півсотлітньої розлуки [4, 80].

Твори перших двох груп, наголошує дослідник, народжувалися цілком традиційно «із безпосереднього відтворення краси рідного краю, землі, на якій народився і виріс» [4, 80]. Звідси закоріненість поета у рідні херсонські степи, які «віками символізували життя краю» [4, 80].

Цікавим, на наш погляд, є сприйняття Л. Куценком мотиву вигнання в «Херсонських сонетах». Так, В. Просалова говорить про ледь намічену опозицію «чужина / Батьківщина», яка в «тісноті» описового вірша, в поєднанні пейзажної замальовки з глибоким узагальненням, «вияскравлюється лише в останньому терцеті» [7, 85]. Кіровоградський літературознавець вважає, що споглядання Яром Славутичем рідної землі змінюється «осягненням її через призму спогадів, через не усвідомлену ще до кінця трагедію втрати батьківщини» [4, 80]. Тому означені сонети нагадують досліднику швидше «солодкі спогади, в які ховається поет, відмежовуючись хоч на коротку мить від чужини» [4, 80].

Хоч «світ ловив поета» [1, 36], вірші його «насамперед повнилися українським болем і

надіями» [1, 36]. На думку Л. Куценка, наскрізний мотив збірки «Спрага», цілком заангажованої філософськими роздумами поета про світ і своє місце в ньому, виражено поетичним рядком із вірша «Важкі путі, позбавлені спокою...»: «То ж нащо дім? Навіщо рідна хата?.. Іди й мандруй Скворородою в світ» [4, 81]. Проте Скворода, зауважує дослідник, мав куди повертатися, збагаченому ж «ваготою пізнання» ліричному герою, хоча поет і наголошує на доконечній потребі повернення, повертатися немає куди, і усвідомлення такої життєвої реалії до нього ще «не прийшло у всій своїй трагічній неминучості» [4, 81].

Загалом особистість мандрівного філософа Г. Сквороди не могла бути поза сферою обсервації Яра Славутича, свідченням чого є поезії, присвячені українському мудрецеві («Скворода», «Скворода в дорозі»). Наштовхує на роздуми і вживання Яром Славутичем термінів «макра» й «мікра» щодо визначення території України-Руси: *Мікра Русь – Волинь і Галич, // Макра Русь – Олтава й Київ. // Золотіє поля даліч, // Глиб синіє з водоріів* [9, 184].

Як відомо, в основі онтологічного вчення Г. Сквороди лежить концепція трьох світів: *макрокосму* (всесвіт), *мікрокосму* (людина) і *світу символів* (Біблія, міфологія та ін.). Означені світи, у свою чергу, складаються з двох натур: *внутрішньої* (духовної) і *зовнішньої* (матеріальної). Визначаючи мінливість зовнішньої природи, – наголошує І. Іванько, – «мислитель стверджує ідею вічності внутрішньої матерії, яку пантеїстично ототожнює з Богом як началом і причиною, що визначає закономірність розвитку всього суцього» [2, 9–10].

Цілком імовірно, що переосмислення цих понять – *Всесвіт, людина, біблійні легенди й історична минувшина України в їх поєднанні* – стало духовним і творчим пошуком Яра Славутича. Можливо, саме тому в його поезіях простежуються образи «байронічних героїв», мотиви «світової скорботи», що яскраво ілюструється циклом із промовистою назвою «Оаза».

Не заперечуючи відчутного впливу Є. Маланюка, Л. Куценко вважає логічним адресований Україні початок збірки «Оаза», що став провідною темою не лише першого розділу, але й усієї книжки загалом: *Ти мені – як примарна оаза // На пісках африканських пустель* [9, 184]. На думку дослідника, це закономірне продовження поетового шляху до себе, до внутрішнього самозаглиблення й самопізнання.

Утім, названі мотиви й настрої не є усталеними. В одних творах ліричний герой гордий своєю синівною приналежністю до української нації, в інших його охоплює розпач від довічної втрати рідної землі і вини (?) перед нею. Використовуючи рецептивний засіб «*під мікроскопом*», звернімося безпосередньо до творів Яра Славутича, написаних в різні роки, а саме до поезії, нав'язаної розмислами митця в процесі споглядання морських пейзажів.

На думку Н. Чухонцевої, характеристичною особливістю мариністичних образів постає їхня органічність, оскільки вони, незважаючи на присутність певного відгомону романтичності, позбавлені традиційного в українському романтизмі «відсторонення» ліричного героя від моря [10, 98]: *Наша доля – збурене биття:// Шлях до моря, де витає воля, // Шлях – у світ, де славне майбуття* [9, 87]. Саме море надзвичайно експресивне, але змалювання його витримується в чорно-білих кольорах, тому зображення асоціюється більше з графікою, ніж живописом. Дослідники пояснюють це навмисним авторським збідненням кольорової палітри для досягнення більшої динаміки за допомогою експресивних метафор. Разом із тим, море подається Яром Славутичем «ніби крізь призму сприйняття морців, які *не втратили селянського світовідчуття*» [10, 99] (курсив наш. – Т. Я.), хоча в кінці твору акцентується думка, що герої-бунтарі «вже відчули себе господарями моря» [10, 99].

В. Марочкин уважає, що чорноморським мотивам за «історичною місією, експресивністю й високими художніми якостями належить одне з найпочесніших місць у багатій літературній спадщині» [5, 93] митця, а звернення у триптиху «Чорне море» щонайповніше передає «значущість Чорного моря для України, як шляху в світ» [5, 91]. Наша заувага необхідна для подальшого розгляду шляхів аналізу доробку Яра Славутича в контексті тези Л. Куценка про авторське самозаглиблення й самопізнання.

Отже: *Близько, жадано лежиш, недосяжна моя Україно! // В двиготі моря твого бачу тебе й пізнаю, // Луни високі твої наслухаю напнуто й німовно, // Чую твою боротьбу – надр, і повітря, і вод* [9, 268].

(I умовна частина. Вірш написано у 1968 році під час перебування автора на Босфорі. Яр Славутич звернувся до форми верлібру, що

дало змогу практично в кожному рядку створити образ та сугестувати думку. Так, перший рядок за всіма ознаками побудовано на основі художньо-поетичного засобу оксиморону: *близько, жадно лежиш – недосяжна моя*. Поєднання цих двох контрастних понять (означень) дає нам новий образ – вигнанця, який втратив батьківщину, і водночас є поштовхом для подальшого розгортання теми. У другому рядку дається конкретний образ моря, який нерозривно пов'язаний у третьому рядку зі змалюванням *як саме* ліричний герой наслухає «*луни високі*». Н. Сологуб до мікрополя «козаччина» насамперед зараховує номінацію «*Чорне море*», наголошуючи, що назва «*море*», як і назва «*стен*», реалізують в поезії Яра Славутича поняття «*воля*» [8, 38]. Дієприслівник «*напнуто*» в третьому рядку викликає асоціацію-порівняння з вітрилом корабля (душі), який готовий перетнути море, аби досягти рідних берегів. У четвертому рядку образ України персоніфікується: немов жива істота, вона живе і бореться, що чує усім еством ліричний герой).

Світ облетів я в жаданні пізнати народи і царства, // Бачив багато країн, дивних, предобрих, лихих [9, 268].

(II умовна частина. Ліричний герой-автор констатує факти біографії – мандрівки по світу й надає за допомогою епітетів стислу характеристику відвіданих земель; проте так чи інакше поза межею викладу, підсвідомо виникає народне означення тим, хто не знаходить у цьому житті місця – «*перекотиполе*». Можливо, від цього усвідомлення й виникає почуття вини, яке розгортається в наступних рядках у формі прохання простити свого сина).

Рідна, прости, що не міг я, твій син, загостити, // Впасти в обійми твої, спити з цілющих джерел [9, 268].

(III умовна частина є в певній мірі перехідною від декларативно-узагальненого образу України до образу, нав'язаного спогадами, відправною точкою творення якого стало прагнення, варійоване як в усній народній творчості, так і в творах класиків української літератури – «*спити з цілющих джерел*»).

Серце притишено б'ється, вчуваючи поклик Славуті, // Пахне херсонський чебрець, змисли полонить полин [9, 268].

(IV умовна частина. Центральний образ – *серце*. М. Пентиліук наголошує на значимості цього образу в поезії Яра Славутича загалом

як поетичного барометра, «за допомогою якого автор визначає своє життєве кредо – завжди і скрізь служити Україні» [6, 107]. Перший рядок – блискуче створений слуховий образ, побудований на протиставленні: серце б'ється *притишено* – ліричний герой напружено дослухається, щоб почути *поклик Славути*. Другий рядок пробуджує в уяві цілу низку образів-асоціацій. По-перше, це неповторний степовий запах чебрецю і полину; по-друге, використовуючи два види алітерації – на основі твердих і шиплячих (п-х-р-к-б-р) та сонорних (м-л-м-л-н) – автор передає багатющу звукову гаму; по-третє, окрім чуттєво-асоціативного, простежуємо смислове навантаження: «*змисли заповнює полин*» – гірка трава – чого: спогадів? туги? болю розлуки? приреченості вигнанця? [11, 153–155]. Доречно відзначити, що подібний звукопис простежувала Т. Корінь в поетичному рядку «Шепочуть шестигранні ячмені», де приголосні «ш», «с», «ч» створюють «імітацію польового шепоту» [3, 86].

Як же тебе не любити, мій рідний, прапрадідний краю? [9, 268]

(Чітко вибудовані автором думки, життєві ремінісценції, почуття ліричного героя знайшли своє логічне втілення в передостанньому рядку вірша, який є, по суті, риторичним запитанням). Завершується твір на оптимістичній ноті. Ліричний герой вдається до міфологічного образу Антея, створюючи символ: батьківщина віддає сином свою силу, снагу, пробуджує прагнення жити й боротися, хай навіть за далекими емігрантськими видноколами: *Силу твоєї землі гордо несуч Антей* [9, 268].

Л. Куценко апелює до слушної думки Т. Назаренко про досягнення апогею ностальгійних

мотивів у збірці «Оаза», оскільки поет у подальшому «тримав свої почуття в суворих віжках, старанно оминаючи у майбутньому безумовно болічу для нього тему» [4, 82]. Яр Славутич звертається до образу малої батьківщини в циклах «Благодатне» та «Гурівський ліс», вдало підсумовуючи осягнення зазначених мотивів, і, за підсумком Л. Куценка, «пройшовши шлях від її емпіричного відтворення до філософського осмислення» [4, 82–83].

Список використаних джерел

1. Іванченко М. Козацька муза Яра Славутича / Михайло Іванченко // Херсонський збірник. — К.: Дніпро, 1998. — С. 29—42.
2. Іванько І. Григорій Сковорода / Іван Іванько // Г. Сковорода. Вірші, пісні, байки, діалоги, трактати, притчі, прозові переклади, листи / Г. Сковорода. — К.: Наук. думка, 1983. — С. 5—32.
3. Корінь Т. Національні мотиви у збірці Співає колос Яра Славутича / Тетяна Корінь // Яр Славутич. Співає колос. Поезії. Післямова / Яр Славутич. — Кіровоград: «Степ»; Едмонтон, «Славута», 1997. — С. 75—94.
4. Куценко Л. «Ти мені — як примарна оаза» / Леонід Куценко // Січеславський збірник. — К.: Дніпро, 1999. — С. 76—83.
5. Марочкин В. Морські теми у поезії Яра Славутича / Василь Марочкин // Херсонський збірник. — К.: Дніпро, 1998. — С. 88—93.
6. Пентиліук М. Експресивні засоби поезії Яра Славутича / Марія Пентиліук // Поетика Яра Славутича. — К.: Дніпро, 1999. — С. 102—125.
7. Просалова В. «Виваженим словом». Сонети Яра Славутича / Віра Просалова // Січеславський збірник. — К.: Дніпро, 1999. — С. 84—93.
8. Сологуб Н. Мовний портрет Яра Славутича / Надія Сологуб. — Вінніпег: УВАН, 1999. — 152 с.
9. Славутич Яр. Твори. Том перший / Яр Славутич. — К.: Дніпро; Едмонтон, Славута, 1998. — 469 с.
10. Чухонцева Н. Мариністичні мотиви у поезії Яра Славутича / Наталія Чухонцева // Запорізький збірник. — К.: Дніпро, 1998. — С. 98—103.
11. Яровенко Т. Запоріжжя та Запорожжя Яра Славутича в наукових дослідженнях сьогодення / Тетяна Яровенко // Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Філологічні науки. — Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2013. — № 2. — С. 150—158.

T. YAROVENKO
Kirovograd

«MY LAND THAT SPREAD PERVINKLE DOWN TO FEET...» (THE POETIC IMAGE OF YAR SLAVUTICH'S SMALL HOMELAND IN LEONID KUTSENKO'S RECEPTION)

The article briefly characterizes the practical implementation of L. Kutsenko's receptive means in the analysis of Yar Slavutych's poetry on the theme of the poet's small homeland.

Key words: association, free verse, oxymoron, personification, suggestion.

T. S. ЯРОВЕНКО
г. Кировоград

«ЗЕМЛЯ МОЯ, ЧТО СТЕЛИЛА БАРВИНОК ПОД НОГИ...» (ПОЭТИЧЕСКИЙ ОБРАЗ МАЛОЙ РОДИНЫ ЯРА СЛАВУТИЧА В РЕЦЕПЦИИ ЛЕОНИДА КУЦЕНКО)

В статье сжато характеризуется практическая реализация рецептивных средств Л. Куценко в процессе анализа поэтических произведений Яра Славутича, посвященных теме малой родины поэта.

Ключевые слова: ассоциация, оксиморон, верлибр, персонификация, суггестия.

Стаття надійшла до редколегії 31.07.2014 р.